

NORDISKA DEMOGRAFIPROGRAMMET 2014–2015

INITIATIV FÖR LOKAL UTVECKLING

PROJEKT INOM NORDISKA MINISTERRÅDETS DEMOGRAFIPROGRAM 2014–2015

PROJEKT OM DE UNGAS RÖRLIGHET:

Sid 4 ■ Mitt hem är där mitt önhjärta bor
Unga utflyttade som fortsatt resurs tack vare starka band till uppväxtorten.

Sid 6 ■ Egna pengar
Att skapa egen försörjning som ung i skärgård och glesbygd.

PROJEKT OM LOKAL EKONOMI OCH GLESBYGDENS ENTREPRENÖRER:

Sid 8 ■ Lokalt deltagande och innovation i perifera områden – med betoning på att etablera ett stödsystem för lokala entreprenörer
Modellen Bygdastovan med utgångspunkt i befolkningens konkreta behov av stöd.

PROJEKT OM ATT SKAPA ATTRAKTIVA SAMHÄLLEN:

Sid 10 ■ Demografiska utmaningar i Hedmark och Dalarna
Attraktivitetsmodellen som strategiskt verktyg för att bryta avfolkningstrenden.

Sid 12 ■ Regional samverkan kring inflyttning och demografi för bibehållen sysselsättning och skattekraft
En ny arbetsmetod utifrån ett holistiskt och sektorsövergripande perspektiv.

Sid 14 ■ Nästa stopp – de små öarna
Utveckla strategier för att småöarna ska bli starka lokalsamhällen.

LÄRDOMAR FÖR HELA NORDEN Sid 16 ■ ■ ■

KONTAKTA OSS Sid 18 ■ ■ ■

LÅT OSS LÄRA AV VARANDRA



Urbanisering, rörlighet och åldrande befolkning präglar den demografiska utvecklingen i de nordiska länderna.

Många kommuner och samhällen – särskilt de som ligger långt från större städer – påverkas starkt av dessa förändringar och står inför stora utmaningar när det gäller till exempel kompetensförsörjning och tillgång till både offentlig och privat service. De nordiska länderna delar dessa utmaningar och därför finns det ett stort intresse av att lära av varandra i Norden när det gäller hur utmaningarna ska hanteras.

Nordiska ministerrådets ämbetsmannakommitté för regionalpolitik samlar nationella tjänstemän från samtliga nordiska länder. Under lång tid har de demografiska utmaningarna stått högt på agendan – och då med särskilt fokus på gles- och landsbygdsområden. Två av de satsningar som gjorts från Nordiska ministerrådets sida är att inrätta en arbetsgrupp för demografi och välfärd och att lansera det Nordiska demografiprogrammet om sammanlagt 6 miljoner DKK. Syftet med programmet är att stödja lokala och regionala initiativ och nya arbetssätt för att hantera de demografiska utmaningarna. Syftet är också att uppmuntra till kunskapsutbyte mellan de nordiska länderna genom att samtliga projekt utformats som samarbeten mel-

lan minst två nordiska kommuner, regioner och/eller organisationer.

Sommaren 2012, lanserades den första omgången av demografiprogrammet och fyra nordiska projekt beviljades finansiering. Den andra omgången av programmet lanserades i slutet av 2013 och då beviljades totalt sex projekt finansiering. Tre av dessa hade redan startat i den första omgången och fick då möjlighet att fortsätta sitt samarbete. Totalt har ett trettiotal kommuner, regioner och aktörer runtom i Norden medverkat i projekten.

I den här publikationen presenteras resultat från de sex projekt som var med i den andra omgången av programmet. I flera av projekten har konkreta modeller utvecklats och testats med syfte att ge regioner och kommuner verktyg för att kunna arbeta mer systematiskt med de här frågorna. Här finns både verktyg för att öka kommunens attraktivitet på ett bredare plan och riktade insatser för att fånga upp ungas kreativitet och entreprenörskap. Ambitionen är att dessa projekt kan fungera som inspirationskälla för andra kommuner och samhällen runtom i Norden som brottas med liknande utmaningar. Genom seminarier och andra kanaler kommer Nordiska arbetsgruppen för demografi och välfärd att verka för att resultaten och modellerna sprids och vidareutvecklas.

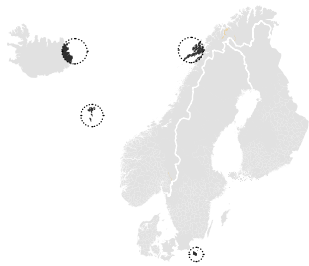
Med önskan om inspirerande läsning!

SVERKER LINDBLAD ORDFÖRANDE

Nordiska arbetsgruppen för demografi och välfärd, Nordiska ministerrådet
Juni 2015

MITT HEM ÄR DÄR MITT ÖHJÄRTA BOR

Att skaffa sommarhus och anordna olika typer av festivaler har blivit ett sätt för utflyttade unga att hålla kvar banden till uppväxtorten. De utflyttade bör därför ses som viktiga tillgångar i ortens fortlevnad – och inte som kompetensflykt. Nyckeln är att skapa starka band under uppväxten.



MER INFORMATION

[www.nordregio.se/
demography](http://www.nordregio.se/demography)

SAMARBETSPARTER

Island
Austurbrú (huvudpart)

Norge
Vesterålen regionråd

Danmark
Center for Regional-
og Turismeforskning
på Bornholm

Färöarnas universitet
Vágur kommun

Vi befinner oss mitt i en förändring. Å ena sidan har vi de traditionella politiska strategierna för att få unga att återvända till sin uppväxtort. Å andra sidan ser vi allt fler utflyttade som fortsätter bidra till ortens fortlevnad, utveckling och framtid, bland annat genom att själva arrangera aktiviteter och festivaler på uppväxtorten.

Bornholm är ett tydligt exempel. Härifrån flyttar många till Köpenhamn för studier, arbete och familje- bildning. De slår sig ner där, men behåller livaktiga band till Bornholm och fortsätter vara en del av ön.

De skaffar sommarhus på Bornholm, är extremt lojala sommargäster och dessutom en direkt inkomstkälla för ön. De förnyar varumärket Bornholm genom att själva skapa och delta i lokala festivaler inom exempelvis konst, film, mat och musik. De är ambassadörer i Köpenhamn – både för ön och för öns olika festivaler. De är förebilder för de unga som bor på Bornholm och de utgör en välutbildad och berest kompetenstillförsel för ön.

FESTIVALERNA SOM STUDERATS I PROJEKTET

16 festivaler studerades – alla anordnade av eller med stöd av utflyttade:

■ **Bornholm:** Wonderfestivall, Svaneke Beach volleyball, Born Shorts International Film Festival, Sol over Gudhjem (gourmetmatlagningstävling)

■ **Östra Island:** Bræðslan (musikfestival), Eistnaflug (metalmusikfestival), LungA (konstfestival), Sviðamessa (årlig stadsfest)

■ **Vesterålen:** BlaBla Festivale (punkmusikfestival), Rock mot rus (en av norra Norges äldsta rockfestivaler), Bjørnskinnefestivalen (byfest), Arctic Sea Kayak Race

■ **Färöarna:** MENT (byfest), The New Year's Eve, Jóansøka (midsommarsfestival på Suðuroy), Vikingdagarna i Hovi

Samarbete mellan fyra nordiska öar

Med utgångspunkt i Bornholms situation har projektet tagit reda på att samma sak gäller på östra Island, Vesterålen i Nordnorge och på Färöarna genom att samlas kunskap från totalt 16 festivaler.

Grund för en ny politik

Hur omsätter man insikten om de utflyttades fortsatta betydelse i praktisk politik och lokala initiativ? Projektet har syftat just till att ge kunskap och analytiska verktyg för utvärdering av festivaler som anordnas av utflyttade. Kunskaperna ska kunna ligga till grund för beslut och vägval för kommuner och lokala politiker.

Lokal omsättning ökade 153 procent

Det är tydligt att de festivaler som ingått i studien bidragit till orterna på flera sätt. Ett direkt mätbart faktum var att den lokala omsättningen ökade med upp till 153 procent medan festivalerna pågick. Den ökade omsättningen hänger ihop med ortens förändrade image kopplat till marknadsföringen av festivalen – en image som dessutom fortsätter att attrahera turister året runt.

Festivalerna hölls normalt sett i den by som de utflyttade är uppvuxna i på grund av deras anknytning till platsen, deras nätverk och familjerelationer. Emellertid hamnade festivalen i några fall långt bort från de lokalt boende, som därför inte upplevde festivalen som "deras". I andra fall stötte man på problem med utvecklad infrastruktur.

Lokalsamhällets stöd avgörande

På frågan vad som skulle kunna få de utflyttade att sluta engagera sig i sin uppväxtort var svaret entydigt: Negativa reaktioner från de boende och uteblivet stöd från lokalsamhället vad gäller exempelvis finansiering och tillgång till faciliteter. Därför är det tydligt att den här typen av projekt kräver samordning och regelbundna möten mellan de parter som arbetar tillsammans med ortens utveckling som målsättning.



Att behålla banden till uppväxtorten var den i särklass viktigaste drivkraften till att vara delaktig i festivalerna. Den naturliga frågan blir då: Vad kan ett samhälle göra för att skapa så starka band?

Skapa starka band – håll dem levande

De utflyttade vill hålla kvar och förnya banden till uppväxtorten av både personliga och altruistiska skäl, samtidigt som skuld känslan över att ha lämnat orten minskar när det är möjligt att bidra till hembygdens väl och ve.

För kommuner och lokala politiker väcker dessa drivkrafter viktiga frågor: Vad kan man göra för att skapa dessa starka band mellan den uppväxande generationen och orten? Och hur ser den politiska agenda ut som stödjer skapandet av minnen och känslomässiga band

och som uppmuntrar unga att komma tillbaka som eventmakare och resurser?

En sak står klar. Det finns god anledning att tänka om kring hem och tillhörighet. Ett hem är inte bara den tillfälliga bostadsorten. Ett hem är där hjärtat bor. ■

EGNA PENGAR

ATT SKAPA EGEN FÖRSÖRJNING SOM UNG I SKÄRGÅRD OCH GLESBYGD

Projektet *Egna pengar* synliggör människorna, idéerna och hur kommuner kan främja ungas delaktighet och möjligheter i glesbefolkade områden. Två saker sticker ut som recept för framgång: att visa mod och vuxna som verkligen lyssnar på ungdomar och unga vuxna.



MER INFORMATION

[www.nordregio.se/
demography](http://www.nordregio.se/demography)

SAMARBETSPARTER

Nordiska Skärgårds-
samarbetet (huvudpart)

Sverige

Länsstyrelsen
i Östergötlands län

Finland

Ålands näringsliv
Ungt Entreprenörskap
SKUNK Skärgårds-
ungdomarnas intresse-
organisation på Åland

Luckan Raseborg
(UngInfo)

Finlands Svenska 4H

Det sker en utflyttning från skärgård och glesbygd på många platser. Könsfördelningen är mer ojämn och arbetsmarknaden ser annorlunda ut. Mångsysselskulturen är viktigt – ibland avgörande – men syns inte alltid i den vanliga statistiken. Men demografi är mer än bara statistik och siffror. Därför har projektet valt att synliggöra människorna och de goda exemplen på unga entreprenörer och på vuxna som möjliggör.

Den som är ung i skärgården och på glesbygden har stora frågor framför sig kring sysselsättning och försörjning och kring att skapa det liv man vill ha. Om en region ska utvecklas gäller det just att ta tillvara och

utveckla humankapitalet, det vill säga de människor som bor där. Det är människor som spelar roll. Det är människor som tänker, får idéer och fattar beslut, som handlar och väljer.

För att glesbygden och skärgården ska leva behöver tjänstemän och politiker fråga sig hur de kan underlätta för unga vuxna att kunna leva och verka på orten. Att satsa på ungdomar är en långsiktig investering.

Ungdomsfrågan som avgörs av de vuxna

Projektet har visat att frågan om att uppmuntra och involvera unga till stor del handlar om de vuxna. Där finns utmaningen. Det gäller att förändra vuxenvärldens attityder och få vuxna att sluta definiera vad som är ”bra” aktiviteter för unga. Det innebär bland annat att hantera egna fördomar och se på sin ort och på unga som inte väljer att flytta till studier med nya ögon. Det här gäller för kommunpolitiker, tjänstemän och alla som arbetar nära unga människor. Uppgiften och utmaningen är att möjliggöra ungas idéer – inte att servera aktiviteter.

”Jag vet vem du ska prata med”

Den bygd som vill behålla och bjuda in ungdomarna i samhällsbygget behöver se över vilka signaler man sänder ut och skapa en mötesplats där de unga känner sig bekväma. En kontaktperson som de unga kan vända sig till med sina frågor är nödvändig, och det är viktigt att den personen inte byts ut varje halvår, utan att det skapas förutsättningar för långsiktiga relationer och kontinuitet.

Men allt hänger inte på kontaktpersonen, utan det handlar om ett generellt vuxenengagemang. Att få in unga i samhällslivet fungerar bäst på orter med många vuxna som fångar upp unga och deras idéer och slussar dem vidare. Deras entusiasm ska mötas med ”Jag vet vem du ska prata med” och ”Ja, vi testar”.

OM PROJEKTET

■ **Arbetsmodell:** Möten och studiebesök inom projektgruppen och medlemsregionerna. Avslutande kontaktskapande nordisk konferens ”Just här är det möjligt” med konkreta exempel och förebilder från medlemsregionerna, både i form av driftiga ungdomar, inspirerande vuxna och strukturella lösningar i kommuner och organisationer. Projektet har sammanställt en skriftlig idébank som utgör ett konkret verktyg för andra att använda och inspireras av i arbetet inom den egna kommunen och regionen. Rapport, idébank och konferensen finns tillgänglig på www.nordregio.se/demography.

■ Om valet av arbetsmodell:

”Storytelling ur verkliga livet är alltid ett kraftfullt verktyg för att inspirera och skapa förståelse. Det är ofta effektivare än statistik, siffror och fakta.”

Ester Miiros, projektledare för Egna pengar och samarbetschef Nordiska Skärgårdssamarbetet



”Det är lätt att få för sig att det roliga händer någon annanstans – att det är i storstan drömmar förverkligas och man kan göra det man vill. Men ofta är möjligheterna mycket större än vi tror precis där vi bor.”

Lyssna och våga

Att lyssna och att våga sammanfattar projektets slutsats. Genom att lyssna främjar vi ungas delaktighet och gör deras egna idéer synliga. Det ger dem också mod att våga skaffa sin egen försörjning i glesbefolkade områden. Så lyssna lugnt, respektfullt, fördomsfritt och

framför allt på riktigt – utan att ta över eller komma med förslag. Och dölj dig inte bakom slentrianfraser som ”Nej, det går inte”. Lyssna öppet – och våga säga ja. Våga pröva, göra på ett annorlunda sätt och följa din egen väg och övertygelse. Det gäller både unga och vuxna, företagare, tjänstemän och politiker.

Att utveckla humankapitalet är avgörande för en hållbar utveckling på de nordiska ländernas glesbygder. De unga är framtiden, brukar man säga, men framför allt finns de här just precis nu. Lyssna och våga säga ja till deras idéer idag istället för att planera för framtiden. ■

LOKALT DELTAGANDE OCH INNOVATION I PERIFERA OMRÅDEN

MED BETONING PÅ ATT ETABLERA ETT STÖDSYSTEM FÖR LOKALA ENTREPRENÖRER

Projektet presenterar modellen Bygdastovan som tar sin utgångspunkt i befolkningens konkreta behov av stöd, samtidigt som den erbjuder ett professionellt, politiskt och praktiskt fundament.

Modellen tros kunna bana väg för ett nytt arbetssätt för Färöarnas perifera öar och andra liknande områden i Norden.



MER INFORMATION

www.nordregio.se/demography

SAMARBETSPARTER

Färöarna

Research Center for Social Development, Färöarnas universitet (huvudpart)

Kommunalförbundet Vinnufami

Näringsministeriet ALS

Tórshavn, Klaksvík, Húsar, Fugloy och Sunda

The Entrepreneur House

Island

SSNV (sammanslutning av kommuner på nordvästra Island)

Stora demografiska utmaningar dikterar livsvillkoren i Färöarnas gles befolkade övärld och på nordvästra Island. I många byar finns få kvinnor kvar och nästan inga barn eller unga. På nordvästra Island har exempelvis antalet invånare som är under 39 år minskat med 24 procent sedan 1998.

Det finns en direkt koppling mellan avsaknaden av lokala arbetstillfällen och problemet med utflyttning. Både på Färöarna och på nordvästra Island finns organisationer som arbetar med sysselsättningsfrågor.

I tidigare samarbeten har man konstaterat många likheter mellan regionernas utmaningar och att problemet kräver ett anpassat arbetssätt.

Målsättningen med projektet var därför att skapa ett effektivt stödsystem som ger råd och guidning till de lokala aktörer som vill etablera företag och bidra med arbetstillfällen.

Ett mer relevant stödsystem

Den färöiska lokalbefolkningens och entreprenörernas behov var utgångspunkten i projektet. Tidigare erfarenheter visar nämligen att det är ett stort glapp mellan det lanseringsstöd som finns och företagens verklighet.

För att överbrygga glappet och få fart på företagandet var det viktigt att de färöiska entreprenörerna själva fick formulera sina behov. Nästa steg blev sedan att arbeta fram en modell där den färöiska lokalbefolkningen i dialog med myndigheterna, forskarvärlden och näringslivet skapade ett relevant stödsystem.

Modellen är konstruerad med den etablerade isländska stödorganisationen SSNV som förebild. De isländska erfarenheterna är välkända och har haft stor betydelse för utformningen av den färöiska modellen.

Resultatet: Modellen Bygdastovan

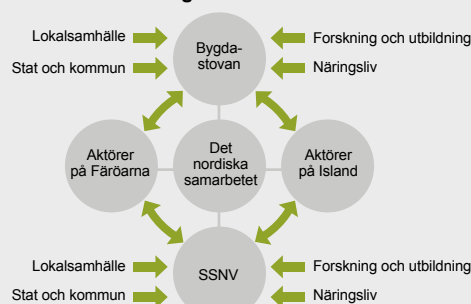
Modellen som organiserar det professionella stödet utifrån entreprenörernas faktiska behov har fått namnet Bygdastovan. Styrkan i modellen är att den tar utgångspunkt i konkreta behov av stöd, samtidigt som sammansättningen av aktörer ger ett brett professionellt, politiskt och praktiskt fundament.

Modellen Bygdastovan beräknas vara klar för genomförande under våren 2016 och kommer att omfatta allt från mentorskap och lokal närvaro till kvalitets- och pro-

BYGDASTOVAN

Modellen Bygdastovan organiserar det professionella stödet till lokala entreprenörer utifrån deras konkreta behov av stöd, samtidigt som sammansättningen av aktörer ger ett brett professionellt, politiskt och praktiskt fundament.

Finansieras gemensamt av aktörerna



Finansieras gemensamt av aktörerna



”Det är fantastiska människor, som inte får låta sig styras av normen att 'det goda livet' är synonymt med stadslivet.”

duktutveckling. Den är även en plattform för att på ett organiserat sätt uppmuntra samarbeten och hålla workshops och inspirationsmöten.

Lärdomar för hela Norden

Det finns flera lärdomar så här långt i projektet. Bland annat ser man att det går att överföra

modeller från ett lokalt område i ett nordiskt land till ett annat. En annan lärdom för regioner, kommuner och institutioner är möjligheten att utveckla en gemenskap mellan länder genom att fokusera på ett enkelt och konkret ämne. Dessutom visar projektet att det är lätt att engagera lokalbefolkningen, väcka enga-

gemang och få igång samarbeten. Människor vill se sin bygd utvecklas, men behöver mötas på vägen.

De faktiska resultaten kommer först 2016-2017, men bedömningen är att arbetet utifrån Bygdastovan-modellen kommer att bli mycket framgångsrikt. ■

DEMOGRAFISKA UTMANINGAR I HEDMARK OCH DALARNA

Attraktivitetsmodellen är ett strategiskt verktyg för att förstå vilka faktorer som gör en ort attraktiv. För grannregionerna Hedmark i Norge och Dalarna i Sverige har den gett underlag till ett vetenskapligt, strategiskt och långsiktigt arbete för att bryta den pågående avfolkningstrenden.



MER INFORMATION

[www.nordregio.se/
demography](http://www.nordregio.se/demography)

SAMARBETSPARTER

Sverige

Gränskommittén Hedmark-Dalarna (huvudpart)

Region Dalarna
Länsstyrelsen Dalarnas Län

Norge

Hedmark fylkeskommune
Fylkesmannen i Hedmark
Regionrådet for Sør-Østerdal

Den norska regionen Hedmark och svenska Dalarna har liknande demografiska utmaningar och har samarbetat sedan 2007. Det rör sig om avfolkning, låga födelsetal, sned könsfördelning och en åldrande befolkning. Unga och kvinnor flyttar för studier och arbete. Trots flertalet kampanjer lyckas ingen av regionerna bryta trenden.

Gränskommittén Hedmark-Dalarna beslutade att möta utmaningarna med kunskap om vilka faktorer som faktiskt spelar in för orters utveckling med hjälp av Attraktivitetsmodellen – ett analytiskt instrument som utvecklats av Telemarkforskning i Norge.

Attraktivitetsmodellen analyserar och förklarar vilka faktorer som påverkar orters utveckling. Modellen är skapad för att kunna användas direkt i strategiska utvecklingsprocesser i kommuner, regioner och län.

Attraktiviteten påverkar etablerade faktorer

Det är till synes enkelt. Företag och besökare skapar arbetstillfällen. Arbetstillfällen och bosättningar skapar tillväxt. Om orten upplevs som attraktiv att leva på bidrar det till utveckling och tillväxt. Faktum är att den ort som upplevs som attraktiv har högre tillväxt än vad som kan förväntas.

En del kommuner har förvånande nog en inflyttning trots ingen eller bara en liten ökning av antalet arbetstillfällen, medan andra kommuner har utflyttning trots bra tillgång på arbetstillfällen. Där är det istället attraktiviteten för företag, besökare och den som vill bosätta sig som spelar in.

Modellen blir relevant för Sverige

Gränskommittén Hedmark-Dalarna kontaktade Telemarkforskning och inledde ett samarbete kring de fem kommunerna Trysil och Rendalen i Hedmark och Vansbro, Smedjebacken och Säter i Dalarna. Telemarkforskning hade tidigare bara använts i Norge. Nu vidareutvecklades modellen så att den även skulle fungera i Sverige, genom bland annat datainhämtning från Statistiska Centralbyrån och ett relevant analysupplägg med branschindelning för Sverige.

Möjlighet att skapa framtidsscenarier

Attraktivitetsmodellen har tidigare använts till analyser av historisk utveckling, men nu användes modellen för första gången för att visa framtidsscenarier. Syftet var att få fram vilken utveckling arbetstillfällen och befolkning får med olika nivåer av attraktivitet.

Framtidsscenarierna visade sig vara de mest intressanta delarna av analysen av de fem kommunerna. Det var annars slående hur lika utmaningar norska och svenska kommuner har och hur lika drivkrafterna för utvecklingen är, även om de strukturella dragen i utvecklingen i länderna sett olika ut.

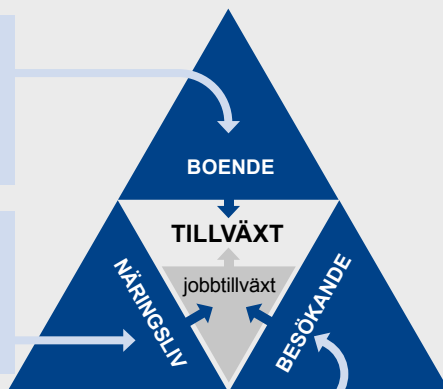
Mot en vald framtid

För Hedmark och Dalarna innebär projektet att de analyserade kommunerna kan arbeta med sina demografiska utmaningar och med planering och satsningar framöver på ett vetenskapligt, strategiskt och långsiktigt sätt. De förstår hur olika faktorer samspelar och påverkar kommunen, de har fått ett nytt verktyg för att hantera dagens utveckling och de har dessutom fått se hur framtiden kan bli. I olika versioner dessutom. ■

PÅVERKANSFAKTORER I ATTRAKTIVITETSMODELLEN:

- Prisnivå
- Variation på bostadstyper
- Tillgänglighet
- Kvalitet på tomter och bostadsbyggande

- Rykte
- Mark och byggnader
- Tjänster/bekvämligheter
- Identitet och territoriell kultur



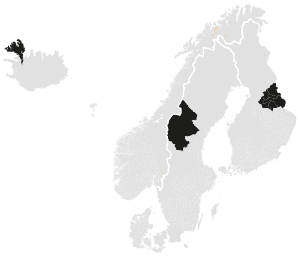


”Hur vi ska klara de demografiska utmaningarna? Vi vet inte. Men en sak vet vi helt säkert och det är att vi måste göra något annat än det vi redan provat.”

REGIONAL SAMVERKAN KRING INFLYTTNING OCH DEMOGRAFI

FÖR BIBEHÅLLEN SYSSELSÄTTNING OCH SKATTEKRAFT

Demografiutmaningar och brist på arbetsplatser slår hårt mot glesbygden och den skattefinansierade välfärden. En ny metod tar avstamp i ett holistiskt och sektorövergripande perspektiv. Nu samlas beslutsfattare och intressenter kring en gemensam syn på möjligheter att erbjuda arbete, behålla unga, öka inflyttningen och attrahera företag.



Landsbygdens och mindre städers demografiska utmaningar – med en minskande andel av befolkningen i arbetsför ålder och en ökande andel äldre – påverkar underlaget för den skattefinansierade välfärden. Minskade skatteintäkter får bland annat som konsekvens att det är svårt att upprätthålla servicen inom exempelvis sjukvård och sociala tjänster, där det samtidigt kommer finnas ett stort behov av arbetskraft inom den närmaste framtiden.

De demografiska förändringarna gör också att många företag upplever svårigheter att hitta rätt kompetens vid kvalificerad rekrytering, samtidigt som den generella bristen på arbetstillfällen har en negativ inverkan på regionens utveckling.

Region Jämtland-Härjedalen i Sverige, Kajanalands landskapsförbund i Finland och Fjörðungssamband Vestfirðinga i Västfjordarna på Island har initierat ett samarbete kring dessa frågor.

Den nödvändiga vändningen

För att vända på situationen behöver inflyttningen till landsbygdensregioner öka och det behövs krafttag för att attrahera den yngre generation och att få unga att flytta tillbaka och stanna i sin uppväxtregion.

Det råder total enighet mellan projektets deltagande regioner kring att arbetstillfällen och konkurrenskraft är nyckelfaktorer vid demografisk utveckling, men även kring att attraktionskraft och de offentliga tjänster som regionerna erbjuder är centrala i utvecklingen. Allt detta måste hållas på en hög nivå.

Ny metod utifrån rätt drivkrafter

Det ettåriga projektet har arbetat och synliggjort de underliggande strukturer som medvetet och omedvetet styr regionernas arbete med sysselsättning och demografifrågor. Det var viktigt att bygga en helt ny metod där dessa underliggande tendenser, känslor och intryck beaktades.

Det viktigaste utfallet är därför den holistiska och sektorövergripande metod som vuxit fram i samarbetet mellan projektets regioner, dess kommuner och övriga intressenter. Den utgör starten på en gemensam arbetsmodell som kan bli långsiktig – under förutsättning att alla parter känner att de bidragit och är delaktiga.

Tack vare metoden blir det enklare för regionerna att lägga fokus på rätt målsättningar – nämligen på dem som är viktigast i arbetet med att hantera de demografiska utmaningarna.

Ny möjlighet till jämförelser

I och med att projektparterna från Sverige, Finland och Island nu arbetar utifrån samma metod blir jämförelser mellan regionerna intressanta och relevanta på ett helt nytt sätt. Det gäller även möjligheterna att dra lärdomar av varandras arbete och bakslag, liksom att föra över erfarenheterna till andra regioner. Underlaget för framtida beslut och analyser ökar och skapar en ny trygghet när regionerna i första hand arbetar med att stabilisera sina befolkningstal, i en tid av kraftig urbanisering. ■

MER INFORMATION

[www.nordregio.se/
demography](http://www.nordregio.se/demography)

SAMARBETSPARTER

Sverige

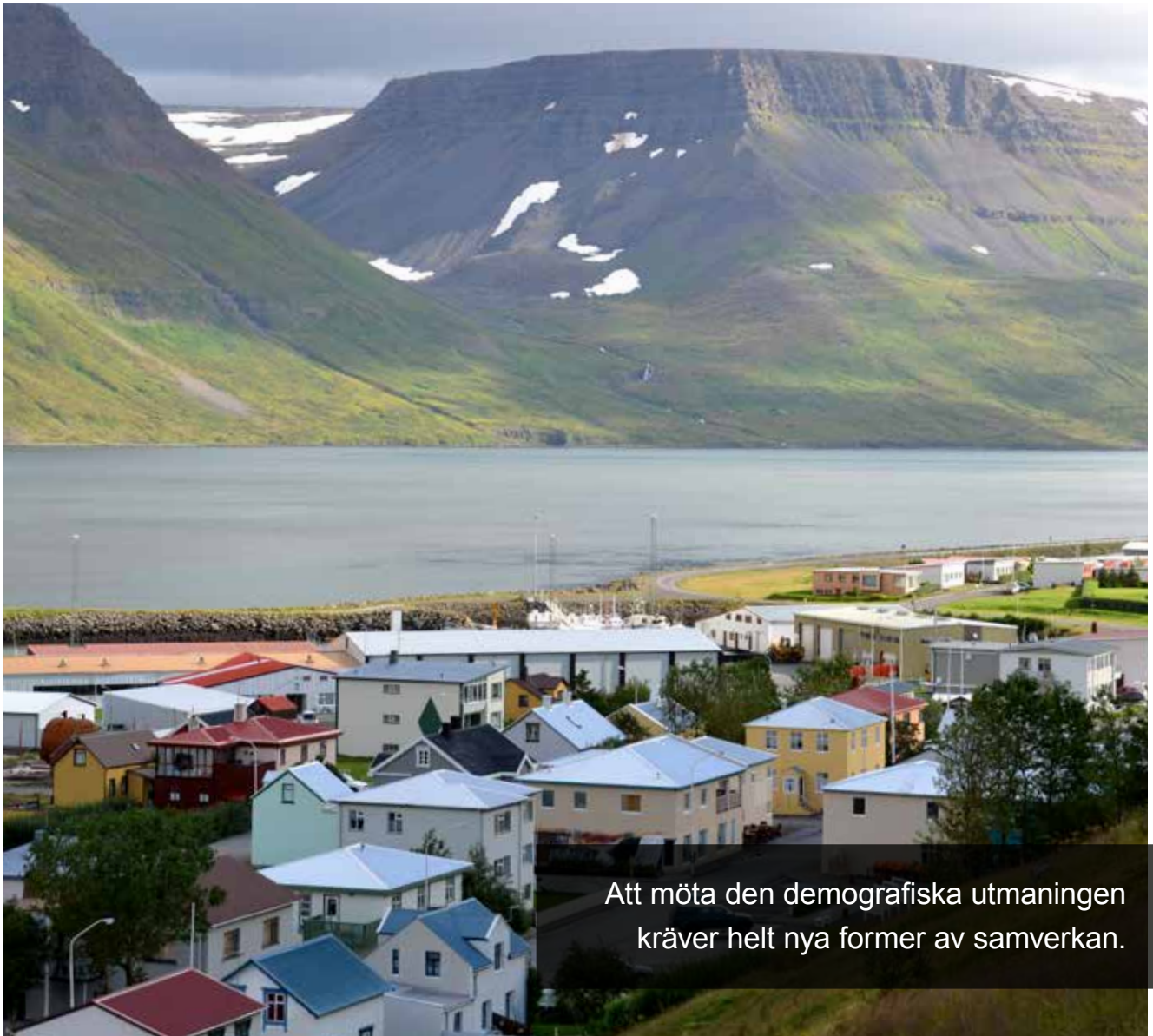
Region Jämtland-
Härjedalen (huvudpart)

Finland

Kajanalands
landskapsförbund

Island

Fjörðungssamband
Vestfirðinga
(sammanslutning av
kommuner i Västfjordarna)



Att möta den demografiska utmaningen
kräver helt nya former av samverkan.

REKOMMENDATIONER UTIFRÅN NYA ARBETSMETODEN:

■ **Kommunikation.** Bättre kommunikation mellan aktörer inom alla delar av det offentliga och civila samhället är en förutsättning för att vända utvecklingen med inomregional om- och utflyttning. För att lyckas med en effektiv kommunikation krävs analys av målgrupper som underlag för strategiska prioriteringar av insatser mot uppsatta mål.

■ **Nätverk.** Gemensamma nätverk mellan offentlig och privat sektor av engagerade och ansvarstagande arbetsgivare som tillgodoser arbetsgivares rekryteringsbehov nu och i framtiden.

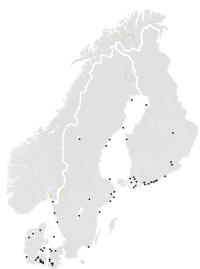
■ **Breddat ansvar.** För att kunna hantera den demografiska utmaningen med arbetskraftsbrist och utflyttning krävs en förståelse och ett ansvarstagande även hos de delar av samhällets aktörer som i första hand inte berörs av dessa frågor.

■ **Attraktionskraft.** För att locka nya invånare krävs bättre beskrivningar av förutsättningarna för att bosätta sig och verka i regionen (näringliv, utbildning, arbetsmarknad, kultur etc). Information ska göras synlig och tillgänglig på regionens och kommunens hemsidor, genom marknadsaktiviteter och i internationella nätverk.

■ **Samverkan.** Nationell och nordisk samverkan i olika projekt och initiativ på temat inflyttning behövs för erfarenhetsutbyte och för att synliggöra arbetet med den demografiska utmaningen genom goda exempel. Arbetet ska styras av en koordinator på regional nivå tillsammans med representanter från kommunal nivå och andra organisationer som arbetar inom temat.

NÄSTA STOPP – DE SMÅ ÖARNA

Mindre ö-samhällen drabbas hårt av urbaniseringen och det är en verklighet som delas av alla nordiska länder. Projektet *Nästa stopp – de små öarna* är ett samarbete med målet att utveckla strategier för att småöarna ska bli starka lokalsamhällen.



MER INFORMATION

www.nordregio.se/demography

SAMARBETSPARTER

Danmark

Sammenslutningen af Danske Småøer (huvudpart)

Sverige

Skärgårdarnas Riksförbund

Finland

Finlands öar RF – Suomen Saaret Ry

Ö-samhällena i Norden avfolkas och det är i synnerhet männen och de äldre som blir kvar. Det är därför naturligt att titta gemensamt på nya tänkesätt och att ingjuta ny energi i diskussionen om hur små ö-samhällen kan attrahera nya invånare.

Utgångspunkten för projektet var situationen för ö-samhällen i Danmark, Sverige och Finland. Det kortsiktiga målet var att utbyta erfarenheter kring de utmaningar och möjligheter som finns när det gäller att utveckla starkare lokalsamhällen. Det långsiktiga målet är att bidra med kunskap för att förändra befolkningsstrukturen så att den närmar sig ländernas normala ålders- och könsfördelning. Lösningen handlar dels om ökade möjligheter till sysselsättning och bättre affärsklimat, dels om att marknadsföra ö-livet och skapa en ökad attraktionskraft.

Oväntad skillnad mellan länderna

Under projektet har demografiska data samlats in, analyserats och jämförts. En förvånande skillnad som framkom mellan länderna var att minskningen av ö-befolkningen procentuellt är betydligt större i Danmark än i Sverige och Finland – detta trots att Danmark är ett mindre land med relativt korta avstånd till tätorterna, och därmed till synes bättre förutsättningar för en stabil befolkningsutveckling på öarna.

Kan det bero på att Sverige och Finland har en annan landsbygdkultur? Har man varit bättre på att hålla skärgården och landsbygden levande med service, skolor och arbetsplatser? Den här typen av frågor behöver utforskas närmare samtidigt som man tittar på resultaten av de workshops som hållits med öbor i de tre länderna inom projektet. Det finns dessutom ett stort värde i att

varje land jämför befolkningsstatistik för sin glesbygd med den för sina mindre ö-samhällen.

Nästa steg lokalt och regionalt ...

För lokala och regionala politiker handlar nästa steg mot starkare lokalsamhällen om att vara medveten om den lokala situationen, ö-samhällets behov och hur de bidrar till samhället vid planeringen och utvecklingen av regionen. Efter analysen av situationen gäller det att se bortom siffrorna för att försäkra sig om att lokalbefolkningen har tillgång till service och infrastruktur som fungerar lokalt – ibland genom ”hemsnickrade” lösningar som fungerar på plats och bestäms av de boende.

... och på EU-nivå

Projektet slår fast att det även krävs en EU-politik för utveckling av öarna, där öarna ses som en tillgång. Den ska säkerställa grundläggande behov som exempelvis transport till fastlandet och tillgång till hälso- och sjukvård, förskolor, IT och telekom samt möjligheter till lån och finansiering av lokala satsningar.

Men att utveckla de mindre ö-samhällena handlar också mycket om flexibilitet vid tillämpningen av lagtexter. Vissa lagar är helt enkelt inte relevanta eller möjliga att ta hänsyn till om ö-samhällena ska leva, däribland vissa naturskyddslag.

Sist men inte minst betonar projektet betydelsen av att EU reviderar definitionen av öar som har rätt till stöd, så att även öar med färre än 50 invånare omfattas.

Enade inför framtida utmaningar

Projektet har svetsat samman Danmark, Finland och Sveriges öförbund, som trots de nationella skillnaderna delar många utmaningar. Alla i projektet ser ett behov av att arbeta med nationella strategier för hållbara ö-samhällen. Tillsammans kommer öförbunden gå vidare med de resultat och rekommendationer som kommit fram ur projektet.

Att arbeta tillsammans har också gjort det möjligt att se det egna landets problematik med objektiva ögon och öppna upp för nya idéer. ■

OM PROJEKTET

■ **Arbetsmodell:** Insamling och analys av statistisk data, kombinerat med workshops för öbor, med utveckling av erfarenheter och insamling av idéer och case.

” Som litet ö-samhälle är det viktigt att bli sedd – på alla nivåer.”





LÄRDOMAR FÖR HELA NORDEN

Det nordiska demografiprogrammet har både bidragit till att utveckla existerande samarbeten och till att etablera nya. Projekten har fungerat som plattform för utbyte av erfarenheter, diskussion och lärande kring demografiska utmaningar, lokal utveckling och skapandet av attraktiva samhällen.

Nu finns metoder, inspiration och erfarenheter att sprida, anpassa och testa över hela Norden.

Här summerar vi tankar och slutsatser under programmets tre övergripande teman.

UNGAS RÖRLIGHET. Den pågående urbaniseringen drabbar glesbygden hårt, men det finns samtidigt ljuspunkter. För unga i glesbygd ligger flytt till en större ort för studier eller arbete nära till hands. De tillhör också en rörlig generation som kommer att bo på och uppleva många platser under sitt liv. Samtidigt är många också intresserade av möjligheten att stanna och trotsar bristen på arbetstillfällen genom att skapa egna.

Både valet att lämna uppväxtorten och valet att stanna måste respekteras. Fokus bör ligga på att se de unga – både kvinnor och män – som fortsatta och långsiktiga resurser för orten och involvera dem i det lokala utvecklingsarbetet, oavsett vilket val de gör kring sin framtid.

Projektet *Mitt hem är där mitt önhjärta bor* (Bornholm, Färöarna, Vesterålen i Norge, östra Island) visar nämligen att många unga som lämnar sin ort behåller starka band och vill ge något tillbaka och bidra till orten, exempelvis genom att anordna festivaler på hemorten och agera som informella ambassadörer för turism. Det finns med andra ord god anledning att omvärdera de unga som flyttar och se dem som en del i samhällets fortsatta utveckling istället för som smärtande kompetensflykt.

De unga som vill stanna kvar på orten har själva idéer kring hur det går att skapa egen försörjning. De är dock beroende av ett lokalsamhälle som dels lyssnar fördomsfritt, dels vågar bejaka de idéer som de unga har. Det handlar även om att vuxna bör sluta definiera vad som

är ”bra aktiviteter” för de unga utifrån gamla normer och idéer. Det blir de vuxnas uppgift att involvera unga i samhälleliga beslut och i de demokratiska processerna, så att de känner sig tagna på allvar. Det framgår i *Egna pengar – att skapa egen försörjning som ung i skärgård och glesbygd* (Nordiska skärgårdssamarbetet, Åland, Finland, Sverige).

Starka band till uppväxtorten är nyckeln till att unga i någon form blir en del av dess framtid. För att behålla de befintliga banden är det avgörande att kommuner och regioner intresserar sig för ungas behov och arbetar utifrån ett perspektiv där de unga bekräftas och tas på allvar. Men den stora uppgiften för Nordens glesbygdregioner är att skapa de starka känslomässiga banden från allra första början. ■

LOKAL EKONOMI OCH ENTREPRENÖRSKAP I GLESBYGDEN.

Det finns en direkt koppling mellan avsaknaden av lokala arbetstillfällen och problemet med utflyttning. För att hålla igång det lokala näringslivet och entreprenörandan krävs ett samarbete, nätverkande och ett enat agerande från alla olika intressenter. Det handlar om att kraftsamla, dra åt samma håll och faktiskt "gräva där man står". Goda exempel och erfarenheter från orter som lyckats spelar stor roll för engagemanget och tron på den egna bygden. Lokala företag och organisationer behöver känna ett engagemang från de styrande och ha tillgång till service, tjänster och infrastruktur som fungerar lokalt, ibland genom "hemsnickrade" lösningar.

I projektet *Lokalt deltagande och innovation i perifera områden – med betoning på att etablera ett stödsystem för lokala entreprenörer* (Färöarna, nordvästra Island) togs modellen Bygdastovan fram, som organiserar det professionella

stödet utifrån entreprenörernas faktiska behov. Styrkan i modellen är att den tar utgångspunkt i konkreta behov av stöd, samtidigt som sammansättningen av aktörer ger ett brett professionellt, politiskt och praktiskt fundament.

Turismen efterfrågar och är beroende av lokalt företagande av många olika sorter, och det går därför att motivera företag att delta i projekt som bidrar till ökad turism. Rådet är att börja med de mest engagerade, som sedan har kraft att locka andra. Samarbete mellan företagen är viktigt. Det är med de lokala företagen som ett attraktivt företagsklimat börjar – först därefter kommer nya företag till orten.

Trenden med kooperativa företagsbildningar växer, ofta med inslag av frivilliga krafter. Därför växer också behovet av andra finansieringslösningar än via traditionella banker som inte är insatta i glesbygdens särskilda förutsättningar. Regional mikrofinansiering och gemensamma insamlingar för att finansiera bygdens satsningar ökar. ■

ATTRAKTIVA SAMHÄLLEN. För att bryta urbaniseringstrenden och få näringslivet att satsa och erbjuda arbetstillfällen måste regioner och samhällen utanför de stora städerna vara attraktiva ur flera perspektiv. Det ska vara attraktivt att bo, besöka och bedriva företag.

Det är möjligt att bedöma attraktionskraft, att arbeta med de styrande faktorerna, se hur de samspekar och även göra framtidsscenarioer som visar det väntade resultatet utifrån olika satsningar. Det framgår i projektet *Demografiska utmaningar i Hedmark och Dalarna* (Norge, Sverige) som använder en etablerad norsk attraktivitetsmodell för att låta kommuner arbeta med sina demografiska utmaningar och med planering och satsningar på ett vetenskapligt, strategiskt och långsiktigt sätt.

Den demografiska utvecklingen påverkar underlaget för den skattefinansierade välfärden. Projektet *Regional samverkan kring inflyttning och demografi för bibehållen sysselsättning och skattekraft* (Jämtland-Härjedalen i Sverige, Kajanaland i Finland, Västfjordarna på Island) har tagit fram en ny holistisk och sektorövergripande metod som enar regionens intressenter och ser bortom de underliggande strukturer som medvetet och omedvetet styr regionernas arbete med sysselsättning och demografifrågor.

Rekommendationerna är tydliga:

- Bättre kommunikation mellan aktörer inom alla delar av det offentliga och civila samhället är en förutsättning för att vända

utvecklingen med inomregional om- och utflyttning.

- Nationell och nordisk samverkan i projekt på temat inflyttning behövs för erfarenhetsutbyte och för att synliggöra arbetet och goda exempel.
- Etablera nätverk med engagerade arbetsgivare från både offentlig och privat sektor för att inventera rekryteringsbehov i regionen.
- Attraktionskraft genom bättre beskrivningar av förutsättningarna i regionen (näringsliv, utbildning, arbetsmarknad, kultur etc.).
- Breddat ansvar, förståelse och ett ansvars-tagande även hos de delar av samhällets aktörer som i första hand inte berörs av dessa frågor krävs för att kunna hantera den demografiska utmaningen med arbetskraftsbrist och utflyttning.

För ö-samhällen är situationen speciell. Projektet *Nästa stopp – de små öarna* (Danmark, Sverige, Finland) slår fast att det krävs en bättre politik för utveckling av öarna, där de ses som en tillgång. Politiken behöver säkerställa grundläggande behov som transport till fastlandet och tillgång till hälso- och sjukvård, förskolor, IT och telekom samt möjligheter till lån och finansiering av lokala satsningar.

Att utveckla de mindre ö-samhällena handlar också mycket om flexibilitet vid tillämpningen av lagtexter, eftersom vissa lagar inte är möjliga att ta hänsyn till om ö-samhällena ska leva. ■



SLUTSATSER FÖR BESLUTFATTARE PÅ OLIKA NIVÅER:

Förhoppningen är att projekten ska fungera som inspiration och källa till kunskap för andra regioner och kommuner. Med utgångspunkt i projekten har ett antal slutsatser formulerats, som kan ses som rekommendationer för det fortsatta arbetet med frågorna i det nordiska samarbetet, men också på nationell, regional och lokal nivå.

■ Det nordiska samarbetet behöver bygga vidare på en kultur som främjar förändring och samarbete mellan länder, regioner och kommuner.

■ Att arbeta tillsammans gör det möjligt att se den egna problematiken med nya ögon och öppna upp för nya idéer.

■ Strategier för tillväxt är inte alltid så effektiva, utan vi måste acceptera att vissa samhällen kommer att fortsätta minska. Kommunerna måste acceptera det här som ett faktum, men fortsätta försäkra kommuninvånarna om god tillgång till service.

■ Att göra regioner och kommuner attraktiva och att hantera demografiska utmaningar är en lokal fråga. Från nationell nivå behövs stöd till exempel i form av infrastruktur, bredband, utbildningsmöjligheter och bostäder.

■ På nationell nivå behöver människors livsval respekteras likvärdigt, oavsett om de väljer ett liv på landsbygden, i glesbygd eller i ett urbant område.

■ På EU-nivå krävs en ökad medvetenhet om och ett stärkt fokus på de demografiska utmaningarna, med strategier, program och finansiering som hjälper regioner att möta utvecklingen.

VÄLKOMMEN ATT KONTAKTA OSS

Alla demografiprogrammets projekt och rapporter finns upplagda på www.nordregio.se/demography för användning av kommuner, regioner och andra intressenter i Norden. Använd och samarbeta kring materialet och dra nytta av metoder, kunskaper och erfarenheter för att möta de demografiska utmaningarna och för att skapa lokal utveckling och attraktiva samhällen.



Mer information om alla demografiprogrammets projekt, rapporter och presentationer:
www.nordregio.se/demography

PROJEKTENS HUVUDPARTER:



GRÄNSKOMMITTÉN HEDMARK-DALARNA
www.hedmarkdalarna.com



REGION JÄMTLAND-HÄRJEDALEN
www.regionjh.se



SAMMENSLUTNINGEN AF DANSKE SMÅØER
www.danske-smaaoer.dk



AUSTURBRÚ
www.austurbru.is/is/english



NORDISKA SKÄRGÅRDSSAMARBETET
www.skargardssamarbetet.org



Granskingsdepilinn fyrí Samfelagsmenning
Research Center for Social Development

RESEARCH CENTER
FOR SOCIAL DEVELOPMENT,
FÄRÖARNAS UNIVERSITET
<http://setur.fo/en>



Denna rapport är utgiven med finansiellt stöd från Nordiska ministerrådet. Innehållet i rapporten avspeglar inte nödvändigtvis Nordiska ministerrådets synpunkter, åsikter eller anbefallningar.

TEXT & LAYOUT ■ Brandline [Jörgen Däckfors, Jenny Lundell, Martina Melin och Sofia Mårtensson]

FOTO ■ Malene Maare, Octavian Balea, Lars Dahlström/Region Dalarna, Pia Prost, Ulf von Sydow, Bardur Mikladal, Olga Bishopstø

TRYCK ■ Östertälje Tryckeri

UTGIVNING ■ 2015

ISSN ■ ISSN: 1403-2511



